

ТРУДОВЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

УДК 342;351.74

DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2707-0581/2021.4/05>**Бобрішова Л.В.**

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

ПОНЯТТЯ МЕДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЯК ЕЛЕМЕНТ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

В статті йде мова про понятійно-категоріальний апарат щодо питання медичного забезпечення поліцейських Національної поліції України. Акцентується увага на історії законодавчого закріплення поняття соціального захисту в зарубіжних країнах. Наголошується на специфіці, ознаках та співвідношенні понять «соціальний захист» та «соціальне забезпечення». Наводяться визначення «соціальний захист» в деяких англійських енциклопедіях і тлумачних словниках (Оксфордський фундаментальний тлумачний словник), в українських енциклопедіях, а саме Юридичній енциклопедії за редакцією Ю. Шемшученка. Акцентується увага, що соціальний захист розглядається у науковому доробку в широкому та вузькому розумінні. В широкому такий захист визначається проявом та сутністю соціальної функції держави, системою економічних, юридичних а також заходів організаційного характеру щодо забезпечення основних соціальних прав людини і громадянина в державі. У вузькому розумінні соціальний захист є діяльністю органів державної влади щодо забезпечення населення від негативних наслідків соціальних ризиків. Зазначається, що поняття соціального захисту сформувалось лише в ХХ ст. поряд із поняттям «соціальне забезпечення» й поглинуло його, стало активніше вживатись у міжнародних та національних актах. В дослідженні акцентується увага, що соціальне забезпечення є у порівнянні із соціальним захистом вузьким поняттям й виступає структурним елементом системи соціального захисту у вигляді грошової допомоги, у формі надання матеріальних благ, безкоштовного харчування, притулку, надання психологічної, медичної, юридичної допомоги громадянам, що є об'єктом соціального захисту. Наводяться думки дослідників щодо понять соціального забезпечення працівників поліції та медичного забезпечення працівників поліції. Підсумовуючи науковий доробок наводиться визначення поняття медичного забезпечення поліцейських Національної поліції України. Зроблено висновок, що медичним забезпеченням поліцейських Національної поліції України можна вважати комплекс заходів організаційного, медичного та фінансово-економічного характеру задля забезпечення поліцейських системою запобігання, виявлення та лікування хвороб, що пов'язані із здійсненням їх професійних обов'язків, санаторно-курортного обслуговування поліцейських та членів їх сімей у відомчих закладах.

Ключові слова: соціальний захист, науковий доробок, поліцейські, понятійно-категоріальний апарат, відомчі заклади охорони здоров'я.

Постановка проблеми. Державна служба в будь-якій країні має певну специфіку у порівнянні з роботою, яку пропонує ринкові відносини. Служба в поліції натомість є достатньо специфічною державною службою, оскільки поліцейські під час виконання службових обов'язків можуть піддаватись значним фізичним або психологічним навантаженням, здебільшого їх графік ненормо-

ваний та служба в поліції передбачає певні правила поведінки навіть за умов, що поліцейський не знаходиться при виконанні таких обов'язків, вони не можуть бути членами політичних партій тощо. Разом із тим часто заробітна плата поліцейських не може конкурувати (це достатньо традиційне явище для демократичних розвинених держав) із заробітною платою топ-менеджерів

тощо. Задля підвищення мотивації громадян служити в поліції натомість держава пропонує ряд елементів соціального забезпечення, розповсюдженою практикою є надання за певний період служби поліцейським нерухомості (квартиру, яку поліцейський не може купити за власну заробітну плату), безкоштовного навчання у закладах вищої освіти для дітей поліцейських або для самих поліцейських (в країнах Західного світу вища освіта є надзвичайно коштовною та її часто громадяни не можуть дозволити й одним із варіантів), медичного забезпечення (безкоштовне лікування у системі відомчих закладів охорони здоров'я, санаторно-курортних послуг у відомчих відомчих закладах тощо).

Разом із тим, базисом будь-якої проблематики, в тому числі щодо адміністративно-правових засад медичного забезпечення працівників Національної поліції України є понятійно-категоріальний апарат, що стосується зазначеної проблематики. Тому дослідження, які присвячені понятійно-категоріальному апарату щодо медичного забезпечення поліцейських становить достатню наукову цінність для загального наукового доробку з адміністративного права та поліцейстики та сприятиме подальшим дослідженням різноманітних аспектів адміністративно-правового регулювання медичного забезпечення поліцейських.

Стан опрацювання. До наукового доробку із проблематики поняття медичного забезпечення поліцейських Національної поліції України належать праці таких дослідників: В. Болотової, С. Дрозда, М. Іншина, В. Логвиненка, Н. Пададименко, Т. Тихомирової та інших.

Метою статті є на аналізі існуючого наукового доробку визначити поняття медичного забезпечення поліцейських Національної поліції України.

Виклад основного матеріалу. Медичне забезпечення поліцейських Національної поліції України постає складовою соціального захисту та соціального забезпечення поліцейських. Перед тим, як зупинитись на визначенні поняття медичного забезпечення поліцейських, варто розглянути сутність, взаємозв'язок та співвідношення понять соціального забезпечення та соціального захисту загалом як явища.

В науковому доробку точиться дискусія щодо співвідношення понять соціального захисту та соціального забезпечення, а також первинності виникнення в правовому просторі, себто нормативного забезпечення поняття соціального захисту. Вважається, що поняття «соціальний захист». Дослідниця В. Москаленко зауважує,

що виникнення поняття та терміну «соціальний захист» пов'язується із прийнятим в США у 1935 р. закону про соціальний захист (Social Security Act). Ініціатором став президент Ф. Рузвельт в умовах економічної кризи. Інші дослідники вважають, що вперше концепція соціального захисту була впроваджена в законодавство Нової Зеландії 1938 р., хоча й термін раніше вжито було саме в США. Н. Болотіна вказує, що вперше соціальний захист та соціальне забезпечення з'явились вже у 1918 р. у законодавстві більшовицької Росії. Однак, саме з 1930-х років у законодавство передових держав світу стало активно впроваджуватись поняття соціального захисту, в англomовному світі використовувалось словосполучення «social security», разом із тим термін «security» вживався у значеннях «безпека», «охорона», «забезпечення», «гарантування» [6, с. 41].

Натомість А. Гончаров пише, що соціальний захист у вигляді однієї із найважливіших функцій держави відображений конституційно в багатьох країнах та є виявом або ознакою соціальної держави або соціального принципу державного устрою, себто держава бере на себе обов'язки: «...із надання допомоги слабким і знедоленим, усім, хто неспроможний самотійно заробляти на гідне людини життя, не має іншого джерела доходу. Так, преамбула французької Конституції 1946 р. проголошує, що гарантує всім, зокрема дитині, матері та людям похилого віку, охорону здоров'я, матеріальне забезпечення, відпочинок і дозвілля. Будь-яка людська істота, позбавлена можливості працювати за віком, фізичним і розумовим станом або економічним становищем, має право отримувати від колективу кошти, необхідні для існування» [2, с. 126]. А. Гончаров акцентує більше увагу на ті верстви населення, які в силу матеріального неблагополуччя потребують у соціальному захисті, що не відображає усього спектру осіб, на яких може розповсюджуватись соціальний захист. В історичних аспектах водночас А. Гончаров вказує, що соціальне законодавство почало формуватись ще в другій половині XIX ст., однак конституційне закріплення соціального захисту в законодавстві відбулось лише після Другої світової війни у конституціях та конституційних актах ФРН, Франції, Іспанії, Туреччини та інших держав [2, с. 126].

А. Гончаров наводить згаданий Н. Болотіним термін «social security» у відповідності до дослівного визначення Оксфордським фундаментальним тлумачним словником: «...як державну систему виплати допомог з причин хвороби

та безробіття, а також різних допомог жінкам і дітям, пенсій, тобто це поняття окреслює систему соціального захисту в основному через форму соціального забезпечення, покладеного на відповідне державне міністерство із зазначенням приписів відповідальності за його здійснення» [2, с. 127]. Н. Болотін натомість зазначає визначення соціального захисту з інших англомовних видань енциклопедичного характеру – «The Encyclopedia Americana», «World Book Encyclopedia»: «...соціальний захист, у загальному розумінні цього поняття, означає безпеку й свободу від страху, спрямовані на суспільство як на групи взаємопов'язаних та залежних одне від одного людей»... Економічні аспекти соціального захисту підкреслено у «World Book Encyclopedia»: «соціальний захист – це урядова програма, яка допомагає працівникам, пенсіонерам та їхнім сім'ям досягти рівня економічного забезпечення» [6, с. 41–42]. В українських енциклопедіях, а саме Юридичній енциклопедії за редакцією Ю. Шемшученка також використовується поняття соціального захисту, яке зазначається як система економічних, правових, організаційних та інших заходів держави по забезпеченню соціальних прав і гарантій громадян. Такий захист обумовлений конституційним принципом соціальної держави, що зазначається в ст. 1 Конституції України. Такий захист спрямований на турботу держави й суспільства про громадян, які потребують допомоги за віком або статтю, за станом здоров'я, соціальним становищем, недостатнім забезпеченням засобами існування та ін. [5].

Соціальний захист розглядається у науковому доробку в широкому та вузькому розумінні. В широкому такий захист є проявом та сутністю соціальної функції держави, системою економічних, юридичних а також заходів організаційного характеру щодо забезпечення основних соціальних прав людини і громадянина в державі. Є. Мачульська в широкому розумінні називає соціальний захист як діяльність держави, яка спрямована на забезпечення процесу формування та розвитку повноцінної особистості, виявлення та запобігання негативних факторів, які можуть впливати на особистість. У вузькому розумінні соціальний захист є діяльністю органів державної влади щодо убезпечення населення від негативних наслідків соціальних ризиків, а на думку Н. Волгіна це політика та цілеспрямовані дії та засоби, які застосовує держава і суспільства, які забезпечують індивіду або соціальній групі, усьому населенню загалом комплексне всебічне вирішення

різноманітних проблем, що зумовлені соціальними ризиками, які можуть спричинити або вже спричинили повну або часткову втрату вказаними суб'єктами можливостей реалізації прав, свобод і законних інтересів, економічної самостійності та соціального благополуччя, оптимального розвитку, відновлення тощо [2, с. 127–128]

Висвітлюючи поняття соціального захисту та соціального забезпечення, О. Сімкіна вказує, що поняття соціального захисту сформувалось лише в другій половині ХХ ст. поряд із поняттям «соціальне забезпечення» й поглинуло його, стало активніше вживатись у міжнародних та національних актах. Дослідниця зазначає, що поняття соціального захисту в різних державах може трактуватись по-іншому. Водночас, соціальний захист розуміється як значно ширше явище, ніж соціальне забезпечення. О. Сімкіна наводить ряд ознак соціального захисту: «це система суспільних відносин, яка призначена для задоволення особистих матеріальних потреб громадян через індивідуальну форму розподілу зі спеціальних фондів; здійснюється державою за рахунок коштів суспільства; вищезгадані кошти надаються замість заробітної плати або як додаток до неї у випадках, передбачених законодавством, у разі втрати чи зниження заробітку, додаткових витрат або неможливості працевлаштування» [9].

Термін «соціальне забезпечення» може використовуватись для визначення системи відносин у галузі соціального захисту, які пов'язані із наданням окремих видів забезпечення за рахунок коштів державного бюджету [2, с. 127]. В. Москаленко вказує, що соціальне забезпечення: «...у порівнянні із соціальним захистом є вузьким поняттям і позначає практику виплати пенсій, соціальної допомоги, соціального догляду. Відповідно до міжнародних стандартів соціальне забезпечення включає також право на медичну допомогу, медичне страхування, державну підтримку сім'ї, материнства й дитинства, утримання і виховання за державні кошти дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування» [6, с. 42]. Х. Агавердієва, О. Іванісов, О. Лебединська зауважують, що під соціальним забезпеченням необхідно розуміти грошові кошти, інше майно і соціальні послуги, які надаються окремим категоріям громадян за рахунок коштів бюджетів усіх рівнів у разі настання подій, визнаних законом соціально значущими з метою вирівнювання соціального стану громадян й вважають що соціальне забезпечення є найважливішим структурним елементом системи соціального захисту, а функціо-

нування системи соціального захисту знаходить своє відображення у вигляді грошової допомоги, у формі надання матеріальних благ, безкоштовного харчування, притулку, надання психологічної, медичної, юридичної допомоги громадянам, що є об'єктом соціального захисту [1].

Таким чином, поліцейським та членам їх сімей надаються гарантії соціального захисту, які проявляються в тому числі в забезпеченні за рахунок держави безкоштовними медичними послугами у відомчих закладах охорони здоров'я при МВС, санаторно-курортними послугами, медичними оглядами тощо. Питання соціального захисту поліцейських регулюються нормами Закону «Про Національну поліцію», які містяться в Розділі IX «Соціальний захист поліцейських» [8]. В адміністративному науковому доробку Н. Пададименко наводить термін соціального забезпечення працівників правоохоронних органів й називає організаційно-правовою діяльністю держави, яка спрямована на підтримання соціально-правового статусу правоохоронців у суспільстві, й це все здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету в рамках соціального страхування, допомоги та обслуговування з урахуванням умов та особливостей здійснення ними своїх функцій та виконання покладених на них завдань [7, с. 327]. Таким чином, соціальне забезпечення або соціальний захист правоохоронців мають специфіку у порівнянні із визначенням загальних понять соціального захисту, оскільки дослідники акцентують увагу на верствах населення, які матеріально неблагополучні, потребують захисту за віком тощо, водночас поліцейські та інші співробітники системи МВС потребують додаткового соціального захисту в силу саме специфіки професії.

М. Іншин також використовує термін саме соціального забезпечення, однак вже саме поліцейських й вказує, що: «...соціальним забезпеченням є сукупність юридичних норм та гарантій, спрямованих на регламентацію суспільних відносин за рахунок коштів Державного й місцевого бюджетів у напрямках щодо соціальної підтримки та страхування осіб у зв'язку із втратою працездатності, інвалідністю, настанням пенсійного віку, доглядом за дитиною, професійними захворюваннями та каліцтвами. Щодо розуміння змісту соціального забезпечення працівників поліції, то ним є сукупність юридичних норм

і гарантій, спрямованих на регламентацію професійної діяльності національної поліції за рахунок коштів Державного бюджету у напрямках соціальної та матеріальної підтримки працівників поліції у зв'язку із втратою ними працездатності, інвалідністю, настанням пенсійного віку, професійними захворюваннями та іншими обставинами, передбаченими спеціальними законами» [3, с. 273].

Якщо говорити про конкретно медичне забезпечення поліцейських як елемент соціального захисту та соціального забезпечення працівників Національної поліції, варто навести визначення Т. Тихомирової, яка визначає медичне забезпечення працівника органів внутрішніх справ: «...це сукупність організаційних, фінансово-економічних та медичних заходів, спрямованих на задоволення потреб працівників органів внутрішніх справ в отриманні доступної якісної медичної допомоги та створення належної системи запобігання захворюваності, лікування хвороб та санаторно-курортного обслуговування» [10, с. 10]. А Б. Логвиненко під медичним забезпеченням працівників органів внутрішніх справ розуміє комплекс організаційних, висококваліфікованих форм і методів медичної допомоги, матеріально-технічного забезпечення лікувально-профілактичних, санітарно-епідеміологічних та інших заходів [4, с. 210–211].

Висновки. Отже, соціальне забезпечення в науковому доробку виступає як прояв соціального захисту, що проявляється у вигляді надання окремих видів забезпечення за рахунок коштів державного бюджету, в тому числі одним із проявом такого забезпечення є медичне. Соціальний захист та відповідне забезпечення поліцейських має власну специфіку, оскільки поліцейські потребують додаткового забезпечення у зв'язку із специфікою їх професії, а саме фізичними та психологічними перевантаженнями, стресами, можливістю отримання специфічних травм та шкоди здоров'ю (вогнепальних поранень тощо). Отже, під медичним забезпеченням поліцейських Національної поліції України можна вважати комплексом заходів організаційного, медичного та фінансово-економічного характеру задля забезпечення поліцейських системою запобігання, виявлення та лікування хвороб, що пов'язані із здійсненням їх професійних обов'язків, санаторно-курортного обслуговування поліцейських та членів їх сімей у відомчих закладах.

Список літератури:

1. Агавердієва Х.Ф., Іванісов О.В., Лебединська О.С., Соціальне забезпечення і соціальний захист: взаємозв'язок зазначених категорій. URL: http://repository.hneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/18927/1/%D0%A1%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%8F_%D0%90%D0%A5%D0%A4_%D0%86%D0%9E%D0%92_%D0%9B%D0%9E%D0%A1.pdf
2. Гончаров А. Поняття соціального захисту. *Підприємництво, господарство і право*. 2009. № 10. С. 126–129.
3. Іншин М. І. Сутність і значення соціального забезпечення працівників поліції в сучасних умовах. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2015. Вип. 4. С. 269–277
4. Логвиненко Б. О. Медичне забезпечення як складова соціального захисту ОВС. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ*. 2007. № 2. С. 208–215.
5. Нагребельний В.П., Болотіна Н.Б. Соціальний захист. Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. Київ: «Українська енциклопедія», 1998. URL: https://leksika.com.ua/16940928/legal/sotsialniy_zahist
6. Москаленко В.В. Сутність соціального захисту та його місце в політиці соціальної держави. *Наукові записки НаУКМА*. 2003. №21. С. 41–44.
7. Пададименко Н. В. Поняття «соціальне забезпечення працівників правоохоронних органів». *Публічне право*. 2013. № 3. С. 322–329.
8. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#n1123>
9. Сімкіна О. В. Змістовний аспект поняття "соціальний захист" та основні засади його втілення на європейському просторі. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2012. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2012_7_4
10. Тихомирова Т. О. Реалізація державної політики охорони здоров'я в системі МВС України: адміністративно-правовий аспект: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Держ. НДІ МВС України. Київ, 2010. 20 с.

Bobrishova L.V. THE CONCEPT OF MEDICAL PROVISION OF POLICE NATIONAL POLICE OF UKRAINE AS AN ELEMENT OF SOCIAL SECURITY

The article deals with the conceptual and categorical apparatus on the issue of medical care for police officers of the National Police of Ukraine. Emphasis is placed on the history of legislative consolidation of the concept of social protection in foreign countries. Emphasis is placed on the specifics, features and relationship of the concepts of "social protection" and "social security". Definitions of "social protection" are given in some English-language encyclopedias and explanatory dictionaries (Oxford fundamental explanatory dictionary), in Ukrainian encyclopedias, namely the Legal Encyclopedia edited by Yu. Shemshuchenko. Emphasis is placed on the fact that social protection is considered in scientific research in a broad and narrow sense. Broadly, such protection is determined by the manifestation and essence of the social function of the state, the system of economic, legal and organizational measures to ensure the basic social rights of man and citizen in the state. In a narrow sense, social protection is the activity of public authorities to protect the population from the negative consequences of social risks. It is noted that the concept of social protection was formed only in the twentieth century. along with the concept of "social security" and absorbed it, became more actively used in international and national acts. The study emphasizes that social security is a narrower concept in comparison with social protection and acts as a structural element of the social protection system in the form of financial assistance, in the form of material benefits, free food, shelter; psychological, medical, legal assistance to citizens. object of social protection. The opinions of researchers on the concepts of social security of police officers and medical support of police officers are given. Summarizing the scientific achievements, the definition of the concept of medical care for police officers of the National Police of Ukraine is given. It is concluded that medical care of police officers of the National Police of Ukraine can be considered a set of organizational, medical and financial and economic measures to provide police officers with a system of prevention, detection and treatment of diseases related to their professional duties, sanatorium services and members of their families in departmental institutions.

Key words: social protection, scientific achievements, police, conceptual and categorical apparatus, departmental health care institutions.